

Pesticidy jsou stále významným rizikem – stát musí konat

listopad 2022

Tento poziční dokument Hnutí DUHA navazuje na Metaanalýzu k problematice pesticidů v zemědělství¹, stručně shrnuje informace o současném stavu a vybízí vládu České republiky a Ministerstvo zemědělství, aby se zaměřily na kroky, které v evropském i českém prostředí povedou k významnému snížení rizik a negativních dopadů plynoucích z (nad)užívání syntetických pesticidů v zemědělství.

Programové prohlášení vlády a Zelená dohoda pro Evropu

Problematika pesticidů a jejich negativní dopad na člověka a životní prostředí je uznána v rámci cílů české vlády i Evropské unie.

Programové prohlášení vlády: „*Vláda se zaměří na metody zavádění precizního zemědělství, integrované produkce, snížení užívání umělých hnojiv a pesticidů a zvýšení využívání organických hnojiv v zemědělství.*“²

Strategie Evropské komise Od zemědělce ke spotřebiteli („Farm to Fork“): „*Používání chemických pesticidů v zemědělství přispívá ke znečištění půdy, vody a ovzduší, úbytku biologické rozmanitosti a může způsobit újmu necílovým rostlinám, hmyzu, ptákům, savcům a obojživelníkům. ... Komise přijme další opatření, aby se do roku 2030 omezilo celkové používání a riziko chemických pesticidů o 50 % a používání nebezpečnějších pesticidů o 50 %.*“³

Výskyt pesticidů v prostředí

Nejnovější občanský výzkum⁴ ukázal, že pesticidy a jejich metabolity se nevyskytují jen v životním prostředí okolo nás či v potravinách, které jíme, ale vyskytují se dokonce i v lidských vlasech. Třetina testovaných si ve vlasech nosí alespoň jeden pesticid, přičemž

¹ https://tohlezeru.hnutiduha.cz/sites/default/files/PESTICIDY_metaanaliza_HNUTI_DUHA.pdf

² <https://www.vlada.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/>

³

<https://eagri.cz/public/web/mze/dotace/szp-pro-obdobi-2021-2027/legislativa/strategie-od-zemedelce-ke-spotrebiteli.html>

⁴

https://www.goodfoodgoodfarming.eu/wp-content/uploads/2022/10/Pesticide-CheckUp-Report_FINAL.pdf

nalezeno bylo 25 z pouhých 30 testovaných pesticidů. Vzhledem k povolenému počtu přes 450 pesticidů je tak výskyt pesticidů ve vlasech pravděpodobně ještě mnohem vyšší.

Pesticidy a jejich metabolity se hojně objevují v českých půdách, ve vodách i v potravinách.⁵ Zpráva o životním prostředí 2020 konstatuje: „Výrazným problémem kvality povrchových i podzemních vod jsou pesticidy, které se do vod dostávají z intenzivně obhospodařované zemědělské půdy.“⁶ Není výjimkou, že se například ve vodách nacházejí pesticidy v nadlimitních koncentracích, nejčastěji jsou ovšem nalézány podlimitní koncentrace řady látek, tvořících tak mix s neznámými účinky.

Data o spotřebě pesticidů

V české zemědělské sféře je obvyklé vytvářet dojem o malém riziku pesticidů na základě jejich nižší spotřeby oproti jiným státům EU. V rámci EU však i přes opakované výroky českých ministrů zemědělství o nízké spotřebě pesticidů oproti jiným státům⁷ neexistují porovnatelná data, která by takové výroky ospravedlňovala.⁸ Evropské nařízení, které umožní taková data přinést, je teprve v jednání a i kvůli tlaku českého ministerstva zemědělství budou data dostupná minimálně až po roce 2028.⁹ Bude tak mimo jiné téměř nemožné měřit objektivně pokrok v naplňování evropských cílů do roku 2030 ke snížení spotřeby a rizik pesticidů.

Podobně nelze automaticky pozitivně hodnotit klesající trend spotřeby oproti narůstajícím číslům v jiných zemích, pokud se nedíváme na to, o jaké konkrétní a jak toxické pesticidy se jedná. Taková srovnání opět nejsou dostupná. Evropský Harmonizovaný indikátor rizik 1, který je ke sledování takového trendu v současnosti používán, byl shledán jako vadný¹⁰ a k jeho přepracování vyzval např. Evropský účetní dvůr nebo německá Federální agentura pro

⁵ Metaanalýza k problematice pesticidů v zemědělství, str. 36-42 (půda), str. 42-58 (voda), str. 64-81 (potravin), str. 81-88 (biodiverzita, živočichové)

⁶ https://www.cenia.cz/wp-content/uploads/2022/05/Zprava_o_ZP_CR_2020_CZ.pdf

⁷ Naposledy ministr Zdeněk Nekula, viz

https://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2022_ministri-v4-4-zajisteni-udrzitelne-a.html

⁸ Eurostat Research paper (2019) ‘Statistics on agricultural use of pesticides in the European Union’ (ESTAT E1/AES/2019/RP/1)

European Court of Auditor, Special Report 05/2020 ‘Sustainable use of plant protection products: limited progress in measuring and reducing risks. Str. 12: „Statistiky o zemědělském užívání POR dle současné evropské legislativy nejsou porovnatelné a Eurostat doposavad nebyl schopný publikovat celoevropskou statistiku o použití POR.“

⁹ <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/measuring-pesticides-use/>

¹⁰

<https://www.pan-europe.info/press-releases/2022/06/environmental-ngos-and-organic-movement-call-commission-develop-new-indicator>

životní prostředí¹¹. Znevýhodňuje např. ekologické zemědělství a penalizuje státy, které jsou v jeho rozvoji úspěšné.¹²

Jelikož agregovaná data o spotřebě, resp. prodeji pesticidů, nám zatím tolik neřeknou, je o to víc potřeba řídit se reálným výskytem pesticidů v životním prostředí. Z dostupných českých dat také vyplývá, že spotřeba mnohých nejproblematictějších pesticidů zůstává stejná a neklesá.¹³

V Evropské unii ani v ČR se také nedaří naplňovat legislativu k tzv. integrované ochraně rostlin, podle které má být použití chemické ochrany až poslední možností, ke které by zemědělec měl sáhnout. Integrovaná ochrana rostlin¹⁴ je pro zemědělce povinná od roku 2009 dle zákona č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, přesto však její základní prvky, jako je vhodné střídání plodin nebo používání biologické ochrany rostlin, nejsou často v dostatečné míře zemědělci aplikovány. To má změnit připravované evropské nařízení o udržitelném používání prostředků na ochranu rostlin,¹⁵ které by mělo také do evropské a následně české legislativy zakotvit kvantitativní cíle ke snížení užívání a rizik pesticidů.

Vliv na přírodu a lidské zdraví (včetně citlivých skupin obyvatel)

Jak ukazují vědecké analýzy i občanský výzkum, pesticidům jsou více vystavovány nebo jsou jimi více ohroženy některé skupiny obyvatel – jedná se zejména o zemědělské pracovníky a jejich rodinné příslušníky, těhotné a kojící ženy, děti i obyvatele intenzivně obhospodařovaných venkovských či příměstských oblastí.

Negativní vlivy různých pesticidů na lidské zdraví jsou prokázány – od vlivu na vývoj dětí, přes nervové choroby (např. Parkinsonova nemoc) či infarkty myokardu, po vznik rakoviny.¹⁶ Panuje také vědecká shoda, že intenzivní průmyslové zemědělství je (a to právě skrze nadměrné užívání pesticidů) jednou z hlavních příčin úbytku biodiverzity v zemědělské krajině.¹⁷

11

https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/2022-10-17_towards_sustainable_plant_protection_sciop_sur_en.pdf

12

https://www.organicseurope.bio/content/uploads/2022/06/GLOBAL2000_HRI-1_final_28022022.pdf?d

¹³ Metaanalýza k problematice pesticidů v zemědělství, str. 20-34. Neklesá např. spotřeba captanu, pendimethalinu, difenoconazolu, tebuconazolu, S-metolachloru.

¹⁴ <https://eagri.cz/public/web/ukzuz/portal/skodlive-organismy/integrovana-ochrana-rostlin/>

¹⁵ Regulation on Sustainable Use of Plant Protection Products

¹⁶ Metaanalýza k problematice pesticidů v zemědělství, str. 59-63

¹⁷ Např. <https://royalsociety.org/topics-policy/projects/biodiversity/human-impact-on-biodiversity/> či <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/our-global-food-system-primary-driver-biodiversity-loss>

Navíc nejsou ve většině případů známy dopady směsí pesticidů, tzv. koktejlů, které se do prostředí dostávají vlivem intenzivního zemědělství, na lidské zdraví či volně žijící organismy.¹⁸ Nicméně jsou zdokumentovány případy, kdy se efekty jednotlivých pesticidů v kombinaci posilovaly.¹⁹ Velké mezery jsou dokonce ale i v poznání dlouhodobého, či opakovaného působení malých množství jednotlivých pesticidů.

Vnímání problému veřejností

Zájem o problematiku pesticidů, obavy z dopadů jejich (nad)užívání a potřeba hledat řešení také široce rezonují evropskou společností. Evropskou občanskou iniciativu Save bees and farmers (Zachraňme včely a farmáře) podepsalo přes milion občanů EU, z toho téměř 10 tisíc v České republice.²⁰ Společnou výzvu Hnutí DUHA a České společnosti ornitologické Za zdravou a pestrou krajinu, která také mimo jiné obsahuje požadavky k omezení užívání syntetických pesticidů, podepsalo přes 22 tisíc lidí.²¹

Výzva Vládě ČR a Ministerstvu zemědělství

Zde uvedené informace jsou pouze ukázkou problematických aspektů (nad)užívání pesticidů, mnoho dalších shrnuje metaanalýza vypracovaná Mgr. Pavlem Rotterem, Ph.D. Je z nich zřejmé, že rizika a negativní dopady používání pesticidů jsou významné a státní instituce by měly udělat co nejvíce pro jejich zásadní snížení a uplatňovat princip předběžné opatrnosti v nejvyšší možné míře.

Žádáme proto, aby se Vláda ČR, Ministerstvo zemědělství a další relevantní instituce zaměřily důsledněji na:

- 1) plnění bodů Programového prohlášení vlády, tedy snižování využívání (a rizik) umělých pesticidů, ale také obnovu biodiverzity v zemědělské krajině a lepší péči o půdu
 - zaměřit se na snižování spotřeby nejproblematictějších látek
 - lépe chránit zemědělské pracovníky a obyvatele venkova před pesticidy, např. skrze nárazníková pásma okolo obcí a domů, kde lze např. hledat synergii s

¹⁸ Metaanalýza k problematice pesticidů v zemědělství, str. 81

¹⁹ Metaanalýza k problematice pesticidů v zemědělství, str. 82

²⁰

<https://hnutiduha.cz/aktualne/milion-podpisu-pod-vyzvou-za-zachranu-vcel-farmaru-potvrzuje-zajem-e-vropanu-o-ekologicke>

²¹ <https://tohlezeru.hnutiduha.cz/#webform>

nástroji nové Společné zemědělské politiky, jako jsou mimoprodukční plochy v DZES, v celofaremní ekoplatbě či v prémiové úrovni ekoplatby²²

- lépe chránit zejm. pitné vody skrze účinnější ochranná pásma vodních zdrojů,
- důsledněji zavádět a vymáhat tzv. integrovanou ochranu rostlin včetně zavedení silnějších motivačních nástrojů (skrze úpravy dotační politiky) pro vhodné střídání plodin na orné půdě
- podporovat přirozené regulační vazby a predátory škůdců v zemědělské krajině skrze obnovu krajinné struktury, zejména stabilních krajinných prvků ale i dalších mimoprodukčních ploch tak, aby do roku 2030 bylo vyčleněna pro tyto plochy desetina zemědělské půdy
- zaměřit se na rozvoj kvalitního nezávislého poradenství pro zemědělce, které nebude propojené se soukromými dodavateli pesticidů

2) podporu rozvoje ekologického zemědělství

- podpořit odbyt biopotravin, např. skrze stanovení minimálního povinného podílu biopotravin ve veřejném a školním stravování a podporu jejich plynulému začlenění do stravování školy a dalších institucí
- podpořit významněji výzkum ekologického zemědělství a alternativ k syntetickým pesticidům
- zaměřit se na rozvoj kvalitního poradenství pro ekologické zemědělce a pro přechod do režimu ekologického zemědělství především na orné půdě
- významněji podpořit zpracovatelské kapacity v ekologickém zemědělství
- celkově důsledněji naplňovat cíle Akčního plánu pro rozvoj ekologického zemědělství 2021–2027

3) nastavení ambiciózní evropské legislativy a cílů

- zasadit se o dřívější celoevropský harmonizovaný sběr dat o pesticidech, aby bylo možné vzájemně porovnávat skutečnou spotřebu pesticidů mezi státy a dosahování cílů o snižování spotřeby a rizik pesticidů
- zasadit se o nápravu tzv. Harmonizovaného indikátoru rizik 1, bez jehož úpravy nelze seriózně sledovat pokrok ve snižování rizik pesticidů
- prosazovat v rámci EU ambiciózní cíle ke snižování pesticidů v rámci jednání o nařízení o udržitelném užívání prostředků na ochranu rostlin
- prosazovat ambiciózní cíle v obnově přírody v zemědělské krajině v připravovaném evropském zákoně o obnově přírody²³
- prosazovat silné standardy i vůči dovozu potravin ze třetích zemí

²² Dostatečně široké (ideálně dřevinné) krajinné prvky, ale např. i úhory či plodiny vázající dusík mohou sloužit jako ochranné pásy, které sníží přenos pesticidů větrem či půdou do obydlených oblastí.

²³ Tzv. Nature Restoration Law.

Kontakt: Martin Rexa, koordinátor zemědělské kampaně Tohle žeru Hnutí DUHA,
martin.rexa@hnutiduha.cz

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Společně pro zelenou Evropu
Podpořeno Norskem prostřednictvím
Norských fondů.